

KERESZTURY DEZSŐ LEVELEZÉSÉBŐL

Közzéteszi Monostory Klára

Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirat-tárában a 177. számú Fond Keresztury Dezsőé. Saját kéziratein kívül azt a gazdag levelezést is tartalmazza, amelyet barátai-val, ismerőseivel: kortársaival folytatott. Ez a gyűjtemény úgyszólván keresztmet-szetét nyújtja a huszadik század magyar kulturális életének. A fondalapító színes egyénisége, sokoldalú érdeklődése, szakadatlan alkotómunkája révén sok min-denkivel kapcsolatba került, aki szerepet játszott a kor hazai műveltségének alakít-ásában.

A könnyűnek hitt feladat: ebből a bő-ségből fontos és érdekes leveleket válogat-ni, tallózás közben nagyon is nehéznek bi-zonyult. Ugyanis valamiképpen minden

összefügg egymással – ezek a levelek is Keresztury életének egy-egy fejezetével.

Ezért *szemelvények* csak a következő le-velközlések. Fontos írók, művészek leve-lei azért hiányoznak, mert korábban már megjelentek valahol (például Babits Mi-hály levelei Téglás János közlésében, Gel-léri Andor Endre levelei a *Vigiliában*, Kós Károly és Buday György levelei az *Új Tü-körben*).

Némelyik levélíró kapcsolata a címzet-tel folytatólagos volt; hogy a közlést ne tördeljem szét, ilyen esetben az ugyan-azon feladótól érkezett leveleket – az idő-ponttól vagy alkalomtól függetlenül – egymás után közlöm.

Monostory Klára

Thienemann Tivadar – Keresztury Dezsőnek

Kedves Barátom,

nagyon köszönöm szíves leveledet. Máté Károlykámát biztattam, mikor itt volt, hogy nevémben adja a tört a kezedbe – s azóta állandóan nyugtalanított a gondolat, fölbuj-tónak érzem magam, és szeretnék nem az lenni és békességben élni a világgal. Ma én is azt mondanám a kritika szempontjából, amit Hebbel a *Genovévában*: Ich strafe nie-mals einen Menschen mehr, seit ich ins Innre der Natur geschaut.

Ez a szegény ember ma bízik önmagában, ha komolyan megbírálják, azt fogja hinni, ez a bírálat az oka, hogy nem kapja meg majd Négyesy tanszékét... stb. stb., de sohasem fogja belátni, hogy rossz könyvet írt. Gondoltam arra is, hogy összefoglaló szellemtör-téneti Jahresbericht-szerű szemle megírására kérlek évről évre: itt az ember kiemel-hetné, amit jónak tart, ami mellőzést érdemel, azt mellőzi. A Jahresbuchhal kapcsola-tban amúgy is oly sokat olvasol. Szeretném erről véleményedet hallani, érdemesnek tartod-e? Pró és kontra vannak érveim, de nem tudok erről senkivel sem komolyan beszélni, tanácstalan vagyok. Ez alkalmat adna arra, hogy „szellemtörténet” fogalom alá csoportosítható munkák együvé kerüljenek, és a „szellemtörténet” fogalma vala-

miképp tisztázódna. Viszont: a kritikával jár a politika és egyéb csúnyaság. Pedig olyan jó tisztán maradni az érdekvilágtól.

Mit kapok Tőled az ideai évfolyam számára?

Szeretettel üdvözöl

Th.

Máté Károly – (1896–1987) irodalom- és sajtótörténész. 1932-ben a pécsi, 1941-ben a budapesti egyetemen a sajtótörténet magántanára, 1934–1944 között az Egyetemi Nyomda igazgatója, a *Diárium* szerkesztője. – *Ich strafe niemals...* – Sose büntetek többé embert, mióta belepillantottam a természet mélyébe. – Keresztury Dezső 1928–1936 között a berlini egyetem magyar tanszékének lektora volt, Thienemann Tivadar keltezetlen levele ebből az időszakból való (talán 1933-ból). – A „szegény ember”, aki Négyesy László tanszékét kívánta megkapni (később meg is kapta), Waldapfel József. Thienemann kemény bírálat írására akarta rábírní Máté Károlyon keresztül Kereszturyt Waldapfel valamelyik akkori könyvéről. A bírálatra nem került sor. (Ez lett volna a „tör”.)

Horváth János – Keresztury Dezsőnek

Bp., 1929. január 21.

Kedves Keresztury Úr!

Csak rajta! Fürödjön meg a német világban! Köszönöm, hogy időt szakított egy kis tájékoztatásra. Babits-ismertetését (amely „nagyon szép” szeretne lenni) s a „magyar tragikus világnézésről” írandó tanulmányát érdeklődéssel várom. Remélem, ez utóbbi az ár ellen akar úszni, legalább amennyiben nemcsak konstatálni, hanem ítélni, irányítani akar. Igen kiváló, nagy magyarok általában hajlandók voltak erre a tragikus világnézésre, még inkább: tragikus *magyar* sorsnézésre; volt rá okuk; de utóbb ez divat lett, Ady óta pedig nemcsak sablonos lírai ihlet, hanem valóságos élvezet, sőt a „kultúrförlény” egy neme: jajgatni (belenyugodva!) tragikus magyarságunk felett. Ez ellen nekünk, apró magyaroknak a magunk körében ellenszét kell indítanunk. Aki ír, az írásban, aki cselekszik, az tettben, aki elmélkedik, az tanításban mutassa ki, hogy egyáltalán nem érzi magát egy *tragikus* nép parányának. – No de ez mind fölösleges beszéd, mert Ön bizonyára történeti szemlét tart – s talán éppen a klasszikusokról –, nem pedig vezércikket ír.

Babitsról különben azért sem lehet „nagyon szép” tanulmányt (ismertetést) írni, mert van benne egy és más, ami nem nagyon szép; Adyról mindenesetre sokkal szebbet lehetne írni.

Ezek után bizonyos magyar reáliákra is hadd térjek át. Mióta a Napkelettől eljöttem, körülbelül a Minerva az egyetlen folyóirat, amely a német (s más idegen) irodalomtudomány jelen állapotáról itt-ott számot ad. A Minerva többet tesz: csinálja is ugyanazt. De a magyar irodalomtanárok nagy része tájékozatlan; nekik 2 folyóiratuk van: az Irod. tört. Közlemények s a Pintér-féle Irod. tört. Az előbbi nem változtathat programján; a Pintér-féle igen. Emez is eddig csak a hazait nézte; de nemrégem beszéltem Pintérrel, s ő hajlandó programját annyiban kitégíteni, hogy magyar irodalomtörténeti tanulmányokon, adatokon kívül, irodalomelméleti s módszertani ismeretésekre is kiterjeszkedik. Minthogy pedig efféle vagy 10-20 esztendő óta leginkább a németeknél van, elsősorban természetesen szaktudományunk német szerzeményeiről hajlandó a mi szegény vidéki tanárainkat tájékoztatni (sajnos, a pestieket is!). En-

gem felkért, hogy ilyesmik beszerzésében segítségére legyek. Senki sem tagadhatja meg, hogy ebben a jó szándékában segítségére legyen. Ön sem, Farkas Gyula sem (akinek bizvást megmutathatja ezt a levelemet), s ha vannak ott nála magasabb rendűek [?], azok sem. Summa summarum: a levelében említett nagyon szép dolgokon kívül írjon tehát Ön is egy nagyon hasznost, de úgy, hogy kevésbé avatott „szakársak” is tanuljanak belőle. Kapóra jön egy kis könyv, melyet nemrég hozattam meg, s melyet már Önök is bizonyára ismernek:

Oskar Benda: Der gegenwärtige Stand der deutschen Lit. wissenschaft. Wien/Leipzig, Hölder – Pichler – Tempsky A.-G. Wien (1928). Nem éppen elsőrendű munka; de igen alkalmas volna arra, hogy ennek kapcsán valaki *A német irodalomtudomány mai állása* címen 4-5 lapnyi jó és világos tájékoztatást írjon azokról a bizonyos „hiányokról”, a Pintér-féle folyóirat számára. A Mahrholtz-félénél ez teljesebb, talán világosabb is (éppen azért, mert kisigényű). Diszkrétül ugyan, de józan kritikát is gyakorol, vagy inkább sejtet, amely körülbelül egyezik Petersen álláspontjával. Ön ott van a tűzhelynél: talán megtehetné. Azt hiszem, Petersenről is melegen írhatna benne; a Wesensbestimmung der dt. Romantik a legpraktikusabb tájékoztatás ez „irányok” értékéről, s egyúttal józanságánál fogva is hozzáférhetőbb magyarjainknak a többinél. (Cysarz!!)

Beszéljen erről Farkas Gyulával! Azután pedig ne beszéljen, hanem írjon! De már tudja, hogyan: magyarul! A cikket (cikkecskét) nekem küldje el: én adom át Pintérnek.

Ha máshoz van kedve, ne kösse magát ehhez, bár azt hiszem, ez egyelőre a legjobb szolgálat volna. Azután jöhetne egyéb is. Tanulmányt is küldhet általam Pintérnek; akár az „essai-irodalom” egy kisebb részletét.

Farkas Gyulát üdvözlöm. Mondja meg neki, hogy a „Középkori ritmus”-sal csizma-diát [?] fogott. Neki is készülök írni; de addig is köszönöm Mécs László-ját.

Írnék még; de 5 db. szakvizsgái (= doktori) dolgozat vár az asztalomon, s egyéb hihetetlen dolgok.

Itt most a Szekfű–Hóman-féle Magyar Történet a beszéd tárgya, meg a Szekfű-féle Bethlen. Sajnos, inkább a „beszéd”, mint az „olvasás” tárgya.

Én az egyetemen a „középkort” folytatom, meg „a m. klasszicizmus irodalmi izlését”. Az előbbi különös módon jobban ingerel ez idő szerint, mert ott nagyban sejték valamit, míg ezzel nagyjában tisztában vagyok.

Minden jót! Írjon máskor is. (A Pintér-féle dologról egyelőre nem kell beszélni, lévén az a szerkesztő diszkrét szándéka.)

Szíves üdvözléssel

Horváth János

Keresztury Dezső Horváth János tanítványa volt, nála doktorált. – *Babits-ismertetés* – MICHAEL BABITS, DER LYRIKER (UNGARISCHE JAHRBÜCHER, 1929. IX. 110–116.). – A magyar tragikus világerzésről tervezett nagy könyvét Keresztury Dezső nem írta meg. – *Pintér Jenő* – (1881–1940) 1912-től 1931-ig szerkesztette az *Irodalomtörténet* című folyóiratot. – *Farkas Gyula* – (1894–1958) irodalomtörténész, 1925-től a Collegium Hungaricum kurátora, Keresztury az ő meghívására került Berlinbe magyar lektornak. – *Oskar Benda* (1845–1915), *Julius Petersen* (1878–1941), *Herbert Cysarz* (1896–1985) – német irodalomtörténészek. – Szekfű Gyula BETHLEN GÁBOR-monográfiája 1929-ben jelent meg.

Horváth János – Keresztury Dezsőnek

Schl. Reinthal, 1930. július 30.

Kedves Keresztury Úr!

Nyugodtan hozzáfoghat a tervezett munka megírásához akár ebben a percben. Holmi „keresztezések”-ről nem lehet szó: 1.) mert nem is olyan bizonyos, hogy az én majdani könyvem a M. Sz. kiadásában fog megjelenni; 2.) a legújabb korra úgysis csak „kitekintés” lesz benne; 3.) nem is bizonyos, hogy megírom.

Ez tehát rendben van; látom, már a terv kezd kibontakozni. Tehát csak rajta! Nagyon kapóra jön a párizsi két hónap; éppen a könyv megírása előtt jó lesz ez a kis francia „felületesség”, amit ott magába szippanthat. Talán még át is fog csapni a franciákhoz (tudományos és műformában). Olyan essai-természetű munkát, amilyenre Ön készül, a franciák sokkal jobban tudnak írni; s Párizs mint élmény, maga az ottani légkör is önkéntelen essai-hajlamokat nevel.

Farkas Gyulának írtam volt, még Berlinbe; ő azonban közben elutazott, s még eddig nem jelezte levelem vételét.

Én most a középkort írom, azazhogy fejezem be remélhetőleg vagy két hét alatt. Háromévi egyetemi előadásaim summája lesz ez. Önálló könyv, nem pedig I. kötete valamely nagy fene „szintézisnek”, amelyet állítólag annyira várnak tőlem. „A magyar irodalmi műveltség kezdetei” lesz a címe; igencsak felmegy 250–300 lapra. Kiadóm még nincs; az Akadémia (értsd: Balogh Jenő) szívesen kiadná, de különféle okokból jobb szeretném magáncégnak adni. Majd ha hazamegyek, szét fogok nézni ez irányban. NB. eredetileg a M. Szemlével voltam alkuban, de a szerződés megkötése előtt onnan visszaléptem. Legjobb volna (mert az alkudozást utálok), ha magam adhatnám ki; viszont annak is vannak oly kellemetlen üzleti és kereskedelmi oldalai, amelyekről nagyon fázom; nem is szólva arról, hogy a kinyomatás költségeit sem tudnám kifizetni a zsebemből. A kiadással járó utálat-ok nem utolsó részben kényszerítenek azon legtisztább álláspont elfoglalására, amely szerint tanítványaimnak előadom, amit tudok, s ha eggyel elkészültem, másikat kezdek – de nem publikálok. Ezt a középkort azonban már-már megírtam, így hát házalnom kell vele.

Sajnos itt olyan az időjárás, hogy többnyire beszorít a szobába; vagy fenyeget, vagy már itt is van a zivatar, eső, lehülés, szél stb. – így tehát nem marad más hátra, mint dologgal csapni agyon az időt. Ezért merem remélni, hogy kb. aug. közepére elkészülök s mehetek haza. Ha nem a családommal s annak a kedvéért ülnék itt, a szép Steiermarkot (a „zöldet”) már rég itt hagytam volna. Úgy pusztá turistaként vagy nyaralóként bizony beérném itt egynéhány nappal.

Minden jót!

Szíves üdvözlettel

Horváth János

A levél elején említett téma a „nemzeti klasszicizmus”. – M. Sz. – Magyar Szemle. A MAGYAR IRODALMI MŰVELTSÉG KEZDETEI-t végül a Magyar Szemle Társaság adta ki (1931).

Horváth János – Keresztury Dezsőnek

Bp., 1936. január 21.

Kedves Kolléga Úr!

Idestova egy hónapja, hogy itt tartom a levelét az íróasztalomon. De naponként annyi haszontalan dologban kell levelet írnom, kötelességszerűleg, hogy a levélírástól szinte irtózom, s ezt azok sínylik meg (ha megsínylik), akikkel tulajdonképp legszívesebben elbeszélgetnék.

Szabó Miklóstól tudom én is a történeteket. Sajnálom, hogy ez a bizonytalan „lebegés” meghosszabbodott. De talán „vége jó, minden jó” lesz ebből is. A nyelvészeti tanszék most kerül betöltésre. Nemigen szép előzmények után, úgy látszik, az illetékesek (Melich, Németh Gy.) beletörődtek abba, hogy az illetéktelenek (Szekfű, Eckhardt, Huszti, én stb.) állásfoglalása győzzön, vagyis hogy Pais Dezső barátunk legyen a magyar nyelvész. Ezzel is üresedik egy hely a Koll.-ban. Moravcsik meghívása is esedékes. Így talán *anyagilag* jobban lesz megoldható a dolog.

Munkálkodása újabb fázisait nagy érdeklődéssel vettem tudomásul. A „Wesenszűge” – épp azért, mert a „lényegről” van szó: rossz téma; ti. kimeríthetetlen, megnyugtatólag alig elintézhető. De őszökének jó, ez az igazi perpetuum mobile, az ilyesmi nem hagy nyugtot az embernek, ha egyszer beleharapott.

Arany-témájával kapcsolatban némi mélabúval olvastam levelében, hogy erre nézve még Balogh úrral állapotodott meg. De hol van azóta B. úr, de hol van a tavalyi hó? A fő az, hogy újabb terve jobb az azelőttinél. Az *időrend*, az „életrajzi fonál” a legvilágítóbb rend, a valóságnak legmegfelelőbb, megértésére a legegyszerűbb módon *egyedül* alkalmas. Történelem = időrend! Későn jön rá az ember ilyen lappáliákra, pedig ott az igazság, ott a bölcsesség, ott vagy a tudomány...!

Farkas Gyula felesége hogy van? Hogy sikerült az operáció, melyről csak az Ön leveléből értesültem?

Levelét újraolvasva, újra meghatottan veszem tudomásul, hogy rádiósorozatokat ott is hallgatták, mégpedig az elsőt valódi önfeláldozással. Nehezen szántam rá magam, de ezt a kettőt megigértem, hát megcsináltam. Úgy látom, nem is volt más értelme, mint hogy néhányan, akik talán szeretnek engem, hallhatták a hangomat. Szóval közpénzen személyes érintkezés, emlékek felélesztése s más efféle! Azt hiszem, a Névtelen Karthausi is ezt állapítaná meg, szegény öreg barátom, ha azóta meg nem halt volna! Mert ő jóra való, becsületes ember volt szegény.

Bizonyosan olvasta újabb „felmagasztalásomat”: a felső-okt.-tanács egy bizonyos szakosztályának elnökévé kineveztetésemet.

Megakadályozni már nem tudtam, s most már csak az az egy remény éltet, hogy Hóman Bálint is megbukik egyszer, s akkor én visszaugorhatok „homályomba”. Mennyi ülés, mennyi beszéd fenyeget innen! Egészen el vagyok lankadva már ezek meggondolására is, s úgy érzem, ha Isten csodát nem tesz, vége az én eddigi viszonylagos nyugalmamnak. Imádjon érettem!

Azt írja: „a németek szeretnek bennünket”. Őszintén szólva, ezt el se tudom képzelni.

Ne nézze, hogy én oly ritkán és nehezen írok, adjon jelt magáról sűrűbben!

Minden jót!

Üdv!

Horváth János

Keresztury Dezső 1936-ban tért haza Berlinből; itthon hamarosan az Eötvös Collegium tanára lett. – *Szabó Miklós* – (1884–1960) klasszika-filológus, a Collegium igazgatója. – Első Arany János-könyvét Keresztury még Berlinben kezdte írni, a Magyar Szemle Társaság Kiskönyvtára sorozatban jelent meg 1937-ben. – *Melich János* (1872–1963) nyelvész, egyetemi tanár, *Németh Gyula* (1890–1976) orientalista, egyetemi tanár voltak „az illetékesek”, akikkel szemben Horváth János, Szekfű Gyula, Eckhardt Sándor és Huszti József javasolta Pais Dezsőt a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar nyelvészeti tanszékére. – *Pais Dezső* (1886–1973) 1933-tól 1937-ig az Eötvös Collegium tanára volt. Az egyetemre való kinevezésével – mint Horváth János levele utalt rá: „üresedett egy hely” a hazatérő Keresztury Dezső számára. – *Moravcsik Gyulát* (1892–1972) ugyancsak 1936-ban nevezték ki a budapesti egyetemen a görög filológiai tanszék rendes tanárává. 1923–1936 között az Eötvös Collegium tanára. – *Hóman Bálint* (1885–1953) kultuszminisztértől részesült Horváth János egy – számára terhes – kinevezésben, erre céloz. – *Eckhardt Sándor* – (1890–1969) irodalomtörténész, egyetemi tanár. – *Huszti József* – (1887–1954), klasszika-filológus, egyetemi tanár.

Horváth János – Keresztury Dezsőnek

Bp., 1937. szeptember 23.

Kedves Kolléga Úr! Örülök, hogy még sikerült legalább heti 1 órás proszemináriumot juttatni Magának is. Míg a jelentkezési szelvényeket a dékáni hivataltól meg nem kapom, nem tudom megalakítani a csoportokat. A jövő csütörtökön 1/2 11 és 11 közt (egyetemi szobámban) már vlszlg. elintézhethetjük ezt is.

Holnap nem megyek be az egyetemre; de szombaton délelőtt 9-től fogva bent leszek (vizsgáztatok), ha akkor bejöhet, előzetesen egyet-mást megbeszélhetünk.

Üdv!

Horváth János

Horváth János – Keresztury Dezsőnek

Bpest, 1958. június 30.

Kedves Kolléga Úr!

A lantot, a lantot – hasztalan próbálgatom – nem ugyan kebelemre szorítani, de legalább pengetni; nem ad hangot; pedig szerettem volna versben megköszönni a verset. De az Öné magasabb rendű, s az enyém úgyis csak afféle paraszters lett volna, ha ugyan meglep végül az esperáció! Köszönöm tehát csak így, gyalogos prózában, amilyen egy nyolcvanéves és hatnapos, fáradt földi vándortól kitelik. Magasabbra emelkedvén mégis azzal, hogy tiszteletteljes csókjaimat küldöm kedves Felesége kezére.

Mennék már a Balatonhoz, ha a napfoltok és holmi izotópok meg más misztikus hatalmak megengednék.

Ismételt hálás szeretettel,

szíves üdvözléssel,

legalább 40 látogató fogadása, s ugyanannyi disztávirat és még folyvást érkező levél megválaszolása után lekókadtt öreg barátja, híve

Horváth János

Kézírásos köszönőlevél – Keresztury verses levéllel köszöntötte fel Horváth Jánost születésnapja (június 24.) alkalmából. (A vers magáncélra készült, nem hozzáférhető.)

Kosztolányi Dezső – Keresztury Dezsőnek

1931. III. 9.

Igen tisztelt uram,
köszönöm könyvét. Átlapoztam s élveztem, milyen elmésen vezeti a tanulót, megke-
rülve a nyelvtan kacskaringóit. Végül még az az érzésem volt, hogy – megtanultam
magyarul.

Szívesen üdvözl:

Kosztolányi Dezső

Keresztury Dezső a berlini Berlitz-iskolában magyarul tanuló német diákok számára új nyelv-
könyvet és olvasókönyvet szerkesztett. (A Berlitz-nyelvkönyv és a hozzá csatlakozó olvasókönyv
nem található meg könyvtárainkban.) Kosztolányi Dezsőnek a FOGFÁJÁS című novellája jelent
meg az olvasókönyvben, Ludwig Spohr fordításában.

Kosztolányi Dezső – Keresztury Dezsőnek

Budapest, 1935. április 15.

Igen tisztelt Uram,
szíves örömet beleegyezem abba, hogy a *Fogfájás* című elbeszélésemet megjelentesse
egy német kötetben. Élénken emlékszem a berlini egyetemen a magyarórára. Élmé-
nyem volt.

Igaz szeretettel híve:

Kosztolányi Dezső

MAGYARÓRA A BERLINI EGYETEMEN című írásában (*Pesti Hírlap*, 1931. aug. 23., 30.; EURÓPAI KÉ-
PESKÖNYV, Bp., 1979) Kosztolányi színes karcolatban emlékezett meg berlini látogatásáról, Ke-
resztury óráján való részvételéről. – A német kötet az UNGARN, EIN NOVELLENBUCH című gyűj-
temény, amelyet Keresztury az általa vezetett magyar nyelvtanfolyam legjobb diákjaival fordít-
tatott németre. A Buday György illusztrációival díszített könyv a Wilh. Gottl. Korn Verlag (Bres-
lau) gondozásában jelent meg (1936).

Márai Sándor – Keresztury Dezsőnek

20. X. 1940.

Kedves Barátom,
meg kell köszönnöm Neked azt a – számomra is rendkívül tanulságos – bírálatot,
mellyel színdarabom, a Kaland-ot, ismertetni szíves voltál. Kissé zavaros kritikai vi-
szonyaink közepette tiszta öröm egy író számára, ha olyan bírálattal találkozik, mely-
ből tanul is valamit. Ezt őszintén köszönöm Neked.

Igaz tisztelettel híved:

Márai Sándor

Márai Sándor színdarabját a Nemzeti Kamaraszínház mutatta be; Keresztury Dezső bíráta a
Pester Lloyd 1940. október 17-i számában jelent meg.

Németh László – Keresztury Dezsőnek

Kedves Barátom,

nagyon köszönöm, hogy a *Halált* fel akarod venni elbeszélésantológiádba, s természetesen beleegyezem, hogy felvedd. Nézd még át, nem kell-e az elején egy-két mondatot eltüntetni, s közben is néhány utalást a regény más részeire törülni (pl. Gellérték helyett: egy barátunk). Ha úgy érzed, igen: rád bízom. Bizony nagyszerű dolog volna, ha tanítványaidból jó fordítógárdát tudnál nevelni. Ez az a mód, hogy a magyarságról valamit ott kinn is megtudjanak.

Sajnos idehaza politikailag olyan rosszul állunk, amilyen rosszul csak állhatunk. Kétségbeesett, érett valami jó, a csirkefogók, élükön miniszterelnökünkkel, megszimatozták, a maguk javára fölhasználták, s most cinikusan vigyorognak azokon, akik a reformot komolyan vették. Kevés az érdekes ember; a szemétnak mindenhogyan felül kell kerülnie. A „szigeti forradalom” tulajdonképp a jobbák kivezetése egy példa-életbe, mely kívánatosná is tud válni az ifjúság előtt. Sajnos ehhez a nevelőmunkához évtizedek kellenek, s lehet, hogy a magyarságnak csak évei vannak.

Szeretettel köszönt igaz hived

Németh László

A Tanúnak két társlapja indul: a Sziget Kerényi Károly szerkesztésében s a Magyar-ságtudomány Ortutayéban. Ha látod őket s tetszik, végy részt ebben a szigeti munkában.

Tintával írt, keltezetlen levél. Időpontját a kért – és az *Ungarn*-kötetben szereplő novella fejtí meg: 1935 vagy 1936. – A HALÁL című novellát Erika Mulert fordította németre. – „Szigeti forradalom” – utalás Kerényi Károlynak a *Sziget* (1935–1939) első számában megjelent programcikkére. – *Tanú* – Németh László folyóirata. – *Ortutay Gyula* – (1910–1978) néprajztudós, 1935–1937 és 1942–1944 között szerkesztette a *Magyarságtudományt*.

Cs. Szabó László – Keresztury Dezsőnek

1945. május 10.

Édes Dezső,

Nagyon boldoggá tett a kinevezésed. Hetek óta az első gusztusomra való jó hír az „új-jászületett” magyar sajtóban! Mindjárt jobb kedvvel kezdtem a naphoz. Különben is szép nap: olaszosan kéklik fölöttünk ez a békés Áldozócsütörtök. Rajtad hát kitöltetett már a Szentlélek.

Azt tartom, hogy öt szép foglalkozás maradt ebben a hazában. A Szépművészeti Múzeum, a Széchényi könyvtár, az Egyetemi könyvtár s az Eötvös Kollégium igazgatása és 50 sajtó hold megmunkálása Dunántúlon. Az öt közül egyik már Tiéd. Remélem, Tied lesz még egy az ötből. Az a kiskirályság 50 holdon, valahol a Pelső tó körül.

Marika kezét csókolom, Téged sokszor ölel

Cs. Szabó Laci
(philologue raté)

A levél az Eötvös Collegium igazgatójává való kinevezéshez gratulál.

Keresztury Dezső – Cs. Szabó Lászlónak

Cs. Szabó László író úrnak
48, Gloucester News, London W. 2.

Kedves Laci,
hónapok óta készülök rá, hogy végre kicsit hosszabban írjak, de a világ, a körülmények, kötelezettségek s erőim fogyatékoságai újra meg újra közbeszóltak. Sokfele kellett utaznom; a hazában is, a hazán kívül is; itthon is tele voltam tennivalóval, írniivalóval, és úgy elfáradtam, hogy el kellett merülnöm néhány hétre a balatoni nirvánába. Most jöttünk vissza, s a lélegzétvételnyi szünetet, amit engedélyeztem magamnak, mielőtt újra belevágok Arany Jánosba, hogy a monográfia második felét is megírjam, felhasználom, hogy legalább életjelt adjak magamról.

Ad vocem Arany. Küldtem Neked egy példányt a monográfia első feléből, nem reagáltál rá, talán csak nem vettél el? Nagyon érdekelne véleményed.

Köszönöm szépen a különnyomatokat; megszokott nagy élvezettel olvastam őket; Móruszról nemrég olvastam egy kitűnő monográfiát, úgyhogy egészen közel volt hozzám az egyéniség is, a probléma is, amit felidézél. Shakespeare meg: örök probléma, vita és szerelem: „Shakespeare und kein Ende...!” Nagyon örültem az idevágó tanulmányoknak, és sokat okultam belőlük. Annál is inkább, mert az a bibelődés, amellyel most már megpróbáltam Madách egy második drámáját is (a Mózes után a Csák végnapjai-t) megeleveníteni, nemcsak a magyar és európai romantika problémáit hozta véres közelségbe, hanem Shakespeare-t is újra. S most tán valóra váltom ifjúságom álmát, és megcsináljuk Szegeden a Bánk bán kamaraelőadását. Itt is nyakig Shakespeare-ben, Aranyról nem is beszélve.

Közös ismerősöktől hallottam Rólad, személyi híreket is, s főképpen az nyugtatott meg, hogy egészséges vagy, s nemcsak a különnyomatok bizonyítják töretlen munkakedvedet. Mi volna, ha egyszer hazalátogatnál? Úgy tudom, ennek itthon nem volna semmi akadálya. S azért azt gondolom, nagyon tanulságos volna körülnézni kissé a külső s belső arcát óriási változásaiban is őrző hazában.

Jó munkát, jó egészséget kívánok. Ez a levél nem akar más lenni egy röpke életjelnél.

Szives barátsággal üdvözl:

Budapest, 1968. augusztus 2.

A levelet másolatból közlöm, a másolaton nincs aláírás. – Keresztury Arany-monográfiájának említett első fele: „S MI VAGYOK ÉN...” – ARANY JÁNOS 1817–1856 (Bp., 1967).

Cs. Szabó László – Keresztury Dezsőnek

48, Gloucester News, London, W. 2.

1969. január 25.

Édes jó Dezsóm,
szívből köszönöm az augusztus 2-i levelet és Michele Pannonio festményével a kipróbált barát újévi üdvözlését. A kép jó pár hétig itt függött a régi magyar művészet sikeres, gyönyörű kiállításán – (annál leverőbb volt, ami megelőzte, a modern) –, elámultam,

milyen kitűnő munka, emlékezetem gyengébb s hamisabb lenyomatot őrzött róla. M. S. mester két képe itt is, megelőzőleg Párizsban is levette lábáról a nézőket.

Szomorúságomra az Európai pillanatokot sose kaptam meg. Viszont Aranyról szóló mesteri könyvedet: „S mi vagyok én...” szerencsére elhozta a posta. Dezső, megnyalhatjuk mind a tíz ujjunkat, ha évente egy olyan magyar könyv megjelenik, mint a te Aranyod. Évek óta kevés írásban telt, akármilyen nyelven, nagyobb s tartósabb örömem. Talán eljutott hozzá Nagy Kázmér tisztelgő cikke. Ő Ausztráliában élt, most nálunk dolgozik. Nem is gondolnád, milyen gyakran szóba jön e könyved Zoltán és köztem, ha kimegyek hozzá egyszer-egyszer, kiadós négy szemközti dumára. Egyelőre ő is egyedül él. S a magány Londonban minden képzeletet felülmúló próbatétel, legnagyobb ellenségemnek se kívánom. Kettesben, élettárral, fegyvertárral, bajtárral, azzal a nagyszerű asszonnyal, aki mindennapi áldásom volt, igen lakható hely. Nem kell mondanom, hogy olvastam hosszú bevezető tanulmányaidat is, Batsányi és Babits elé. – Ezeket még évek előtt persze.

Volna egy sürgős kérésem, készülő könyvemmel kapcsolatban. Ha lehet, válaszold meg két-három héten belül egy lapon. Hiába töröm az eszemet, szégyen ide, szégyen oda, hiába is kerestem, nem tudok rájönni, hol bujkál előlem a következő Arany-sor (nagyon kellene): „Honnan kicsi felhő, ég vándora, jöttél?” Fejtsd meg a titkot, légy szíves.

Hát igen, ahogy írod: „hol mit kezdél, abban véget...” Egy-két óras ebédszünettel napi tizenkét-tizenhárom órát dolgozom, hetente hét napon át. Felét az íróasztalnál, felét a hivatalban. Túl sok, nem is bírnám, ha ép volna a lelkem. De tátongó sebemmel (egy cseppet sem akar gyógyulni) csak a folytonos munka tart össze a nappali órákban. Reggel nyolctól este nyolcig hagyjám, az igazán rossz utána következik. Főzőgetek magamra, a mosatásról és takarításról is magamnak kell gondoskodnom.

November óta írom új könyvemet, ha minden jól megy, február derekára kész a piszkozat, áprilisra meg a tisztázat, s ha irgalmasok az istenek, október táján még meg is jelenik. Rögtön küldök példányt. De hol van még október! Meg is kell érni. Egyébként a leghosszabb könyv, amire idekint vállalkoztam.

Idén is elmegyek Stratfordba, első ízben egyedül. 1952 óta járok oda. Idén Periclest s a Téli Regét nézem meg. Késő ősszel a VIII. Henriket is felújítják. Eddig huszonhárom darabról írtam tanulmányt; ha élek még pár évet, s akad örült vállalkozó, sajtó alá rendezném Stratfordi Esték címen. A cím elárulja, hogy nem törekszem teljességre. Igen vaskos könyv lenne így is.

Mózes-átdolgozásod persze megvan. Nagyon megérte a munkát, amit beleöltél.

Végre megindult a Kemény Zsigmond kiadása, örülök neki. Vajon kihozzák a tanulmányokat is?

Sok régi barátot láttam viszont, szívből sajnálom, hogy te még nem voltál köztük, Dezső. Én nem látogatok haza.

Holnap indulok Salzburgba, két hétre. Tavalyról maradt szabadság. Ott él Bözsi fia, Bözsi ott van eltemetve. Sírnézőbe megyek. Magam temettem el; közben felállították tömör kőből a keresztet. Fiam, András megházasodott, lányunokám: Athéna Teodóra (!!!) február elején lesz egyéves, a napra lehet nézni, de a kisasszonyra nem, olyan szép. A fiam igen jó jellem s szívbéli barátom. S amint mondtam: Zoltánnal felfelemlegetünk. Jólesik.

Hogy szolgál az asszony egészsége? Sokszor csókolom Marika kezét.

Téged meg a régi szeretettel öllelek

Csélaci

P. S. Ne tévesszen meg a pogány-bizánci keresztnév. A menyem nem görög, hanem magyar.

Zoltán – Szabó Zoltán (1912–1984). – *Michele Pannonio* – Pannóniai Mihály, magyar származású művész; születési ideje ismeretlen, halálának éve legkésőbb 1464. Egyetlen fennmaradt képe (CERES) a Szépművészeti Múzeum tulajdona. – EURÓPAI PILLANATOK – Gink Károly fotói – Keresztury Dezső írásai (Bp., 1968). – *Nagy Kázmér* – (1920–1985) 1948-ban hagyta el Magyarországot, 1951–1967 között a sydneyi *Független Magyarország* kiadója, majd a BBC szerkesztője; 1981-ben visszatért Magyarországra. – *Mózes-átdolgozásod* – Madách Imre drámai költeményét színpadra alkalmazta Keresztury Dezső (Bp., 1966).

Keresztury Dezső – Cs. Szabó Lászlónak

László Szabó

48, Gloucester News, London, W. 2.

Kedves Laci,

köszönöm szépen igen kedves leveledet. Amint lélegzethez jutok, részletesebben írok, s megpróbálom az „Európai pillanatok” újra elküldeni. Most indulunk Füredre a Szivkórházba, mert mindketten erősen lejárunk. Egy hónapi ott-tartózkodás igen sokat szokott segíteni.

Sürgősen megírom azonban, hogy a keresett Arany-idézet a Buda halála egy híres helye: a támadó hír összehasonlítása egy támadó viharral. Így kezdődik: „honnan kicsi szellő, ég vándora jöttél?” A hivatalomból írom ezt a levelet, s itt nincs kéznél, kb. a III.–IV. énekben lehet. Neked van teljes Aranyod.

Nagy Kázmér cikke nem jutott el hozzám; nem is tudom, hol jelent meg. De nagyon örülök, hogy tetszett a könyv – mostanában igyekszem nekihuzakodni a II. résznek; az igazi tragikus-vértelen-véres történet.

De minderről talán majd legközelebb. Addig is szeretettel köszönt

Budapest, február 8.

Gépirásos válaszlevél-másolat aláírás nélkül.

Cs. Szabó László – Keresztury Dezsőnek

1972. július 5.

Édes Dezső,

jaj, rossz a lelkiismeretem, megint zaklatlak, de hát ki más? – ígérem: utoljára. Hosszú a tanulmány, hetven oldal, sok az adat, s éber a lelkiismeret, utálja a hamis adatot. Megkérdézhetném Tutustól, Fifitől v. Tolnai Gábortól, de nem tudom a címüket, rég el is szakadtam tőlük, groteszk lenne egy kicsit, ha most hirtelen rájuk törnék irodalmi adatért. Neked, hála Istennek, csak egy telefonodba kerül, nem kell kutatnod. Tutus is, Fifi is megadja a holtbiztos választ.

A kérdés így hangzik: volt-e Radnóti Miklós a párizsi világkiállítás évében, 1937-ben a spanyol pavilonban, azaz LÁTTA-E Picasso Guernicáját? Tudom, hogy az Hotel Bissonban laktak (óh, filológia! pedig nem is voltam filosz), az 1937-es párizsi út emlékeiről szólnak a Cartes Postales-ok, s Aludj! c. versében, célzással a polgárháborúra, előfordul a szó, Guernica, de hiteles tanútól szeretném tudni, hogy látta-e magát a képet?

Előre is szívből köszönöm a közbenjárásodat.

Marika kezét csókolom, szeretettel ölel

Csélaci

Tutus – Ortutay Gyula. – *Fifi* – Radnóti Miklósné. – Radnóti Miklósné szíves közléséből: a párizsi világkiállítás nagyon lassan készült, a spanyol pavilont még nem nyitották meg a látogatók előtt, amikor Radnótiéknek már haza kellett utazniuk. A képet mindenáron látni akarták; egy kulcslyukon vagy résen keresztül sikerült megnézniük Picasso alkotását.

Cs. Szabó László – Keresztury Dezsőnek

1975. december 11.

Kedves jó Dezsóm,

tegnap megvettem egyik régóta kedves folyóiratot, a svájci DU decemberi számát, s ott, nagyon nagy örömmre, megtaláltam tüneményes fölvételek kíséretében kiemelt nevedet és írásodat. Nem kell mondanom, milyen jóleső meglepetés volt. Hozzáteszem, bár gondolom, nem mondok vele újat, legalábbis nem Neked, hogy a BBC harmadik műsorán s az ország (nemcsak London) hangversenyein legtöbbször játszott zeneszerző a „három B.”: Bach, Beethoven és Bartók. Ő már nem a miénk, ő már, mint Shakespeare és Dante, a nagyvilágé.

Jólesett az is, hogy közös hámba fogtak kettőnket a paviai egyetemen, együtt s egyszerre vagyunk „tananyag”. Emlékszel még arra a fiatal miniszterre, aki oroszánként harcolt egy irótársa és barátja tanszékeért a Képzőművészeti Főiskolán?

Mire megvénülünk, és mire magunkra maradunk... Két seb soha nem gyógyult be, nem is fog soha, Bözsi és tanítványaim („a borzasok”) elvesztése. De hát türelem, türelem, türelem, nem sokáig, már be vagyok osztva a menetszázadba. Isten látja lelke-met, nem fogok sirva kikönyökölni annak az utolsó vonatnak az ablakán. Hiszen borzalmas harcterekről viszi a szívós túlélőt egy kiskertbe az Eliziumi Mezőkre.

(Küldd utánam Gluck furulyaszavát az Orpheusból.)

Szóval még egyszer: nagy örömmel s elégtétellel olvastam-néztem a parádés cikket, s kívánok a régi-régi barátsággal elviselhető Karácsonyt. Én tíz napra Zürichbe menekülök, egy „pót-családom”-hoz, mivel a fiamé itt csúnyán szét van rombolva.

Szeretettel ölel

Cs. Laci

Cs. Szabó László 1945-ben a Képzőművészeti Főiskolán az irodalom és művelődéstörténet tanára lett.

Szabó Lőrinc – Keresztury Dezsőnek

Budapest, 1934. december 21.

Kedves Barátom!

Bocsáss meg, hogy csak most felelhetek leveledre. Rettenetes sok dolgom volt, talán láttad nyomát a sajtóban, hogy Tóth Árpád verseit és hagyatékát rendeztem sajtó alá. Ez a munka most véget ért, és ráérek egy percig magammal is törődni. (Mellesleg: a kötetet bocsánatkérés jeléül elküldöttem címedre.)

Mint nyáron mondtam, nagy örömmel látogatnék el hozzátok, legalább kiszakadnék pár napra ebből a malomból. Egyébként nem fontos az ügy.

A szállást és egyebeket, kérlek, intézd el legjobb tudásod szerint, és értesíts a végeredményről. Időpontnak január végét vagy február elejét szeretném legjobban. Ami a témát illeti, ird meg, érdekelné-e a hallgatóságot az a cikk, amelyet a Pesti Naplóban esetleg olvastál: Milyen a jó költő és milyen a rossz, milyen a jó költemény és milyen a rossz? Vagy esetleg alkalmasabb volna egy 6-8 kis lírai portréból álló sorozat: helyzetkép a mai magyar líráról? Kinek kell a németre való fordítást végezni?

Boldog ünnepeket és Újévet kívánok, a Nagyságos Asszonynak kézsókot küldök, Téged szeretettel üdvözöl igaz híved

Szabó Lőrinc

Keresztury Dezső meghívta Szabó Lőrincet, hogy tartson előadást a Berlinben tanuló magyar diákoknak és az érdeklődő németeknek. Az előadásra nem került sor. – *A Pesti Napló*ban megjelent cikk: BESZÉD A KÖLTÖKHÖZ; kötetben: *A KÖLTÉSZET DICSÉRETE* (Bp., 1967).

Szabó Lőrinc – Keresztury Dezsőnek

Budapest, 1935. április 28.

Kedves Barátom!

Nagyon megörültem, hogy talán mégiscsak alkalmam nyílik Berlint látni. Mégis istentelenül megkéstem a válasszal. A látszat az, hogy nem tartom fontosnak a dolgot. Hát ami magát az előadást illeti, az valóban csak jogositvány a kirándulásra és csak újabb munka, ellenben az útnak magának igen örülnék. Rengeteg dolgom még rengeteg lett újabban. Láttad a Magyarországot? A múlt hét óta nap-nap után vezércikkekben szólal meg a Válasz körüli csoport a politikai helyzetről. A dolognak az az előzménye, hogy Gömbös kíváncsi lett ránk, és nemrégiben Zilahynál találkoztunk vele néhányan, mint olyan ellenzékiek, akik csak keveselljük és csak lassúnak tartjuk az akaratát, de pártoljuk a szörnyű reakciós hatalmakkal szemben. A közel háromórás őszinte beszélgetés hírére az egykori szélső jobb és szélső bal nekünk esett: erre kellett felelnünk.

Hogy visszatérjek az előadásra – ha ugyan végleg el nem késtem –, én azt kérném, hogy hadd beszéljek a mai magyar líráról. Esetleg a mai írók világnézeti elhelyezkedéséről: ez utóbbi esetben a múlt csütörtöki (pénteki jelzésű) Mg.-beli cikkemet bővíteném ki egy kis irodalmi front-felvázolással. De vállalom a német-magyar műfordítás műhelyét is, mint témát. Írd meg, hogyha ez kell, beszélhetek-e általában a műfordításról s azután azokról a tapasztalatokról, amelyeket Goethe és George és mások verseinek fordítása során én magam szereztem. Hogy a kollégiumban elhelyeztek, köszönöm. A csehek valószínűleg adnak átutazójegyet. Mért jobb Breslaun át utazni?

Én Drezdára gondoltam. Ha eldől a dolog, értesíts idejében, s esetleg adj valami írást az itteni német követséghez, hogy megpróbáljak szabadjegyet kérni. Szeretnék három napot tölteni Berlinben. Az időpont május végére jó. De egészen a legvégéről lehet már csak szó, hiszen a jegyeket lassan intézik.

Köszönöm, kedves Dezső, hogy még mindig törődsz ezzel a hirtelensült régi ötlettel. Elsején költözünk a lakásból, Budagyöngyére, új lakáscímem: II. Volkmann-ucca 8.

Marikának kezét csókolom, Klára is üdvözlöl mindkettőtöket.
Szeretettel köszönt igaz híved

Szabó Lőrinc

Gömbös kíváncsi lett ránk – Gömbös Gyula és a népi írók találkozásának igen nagy korabeli és későbbi irodalma van. Szabó Lőrinc vonatkozó cikke: „JOB” ÉS „BAL” ÉS A REFORMOK. (*Magyarország*, 1935. április 26.)

Szabó Lőrinc – Keresztury Dezsőnek

Budapest, 1935. június 16-án

Kedves barátom!

Nagyon köszönöm a meghívást és kísérőleveledet. A megoldás nagyon jó – nekem igazán a kimozdulás gondolata volt a fontos, nem a hely és a forma. Azonban, sajnos, azt hiszem, most már nem lesz a dologból semmi. Nem, nem lehet sehogy. Nagyon késő van, és a június vége úgyszólván egybeesik a szabadsággal, amely július elsején kezdődik. Ilyen idő tájban akkor se mehetnék, ha más akadály nem volna; mint tudod: Berlinben még sohase voltam, és júliusra sincs semmi határozott programom. Pár napra – de semmi esetre sem előadásra – talán elmennék júliusban felétek, hiszen a német határig bizonyára lesz jegyem, azonban...

Kérlek, amikor két sorral fentebb diktáltam ezt a levelet Klárának, ő elnevette magát: hogyhogy? honnan lesz pénze?... Hát ez az a szörnyű és örök „azonban” és „de”, amely mindent megakaszt, és amelynél fentebb elakadt a szövegem. Rettenetes fizetési hátralékokban vagyok, s a pénztelenség talán egész júliusban is könnyörtelenül ideszögez majd Pesthez. Lehet, hogy olyan örültséget fogok csinálni, hogy pl. felülök a vonatra, egy pengőnyit fizetek az útból a német vasúton, s az első állomáson leszállok, s ott töltök egy napot. Miért? Azért, mert: miért ne? Hogy kimozduljak, hogy megsétáltassam a szememet pár száz kilométeren át legalább a kupéablakon keresztül. Vagy itt Magyarországon teszek apró, istenhátamögötti, olcsó kirándulásokat. De lehet, hogy beüt valami váratlan pénz, s akkor elmehetek valahova egy hétre. S ha már fantáziálok, miért ne merészkedjem többre: két hétre! Három hétre! Mit lehet tudni? A reményeknek abszolút semmi alapjuk nincs. Csakhogy máskor se volt, vagy alig volt.

Nagyon sok a munkám az újságnál, sok a külön szellemi fronti izgalom és elfoglaltság, azonkívül megint intenzívebben kezdek dolgozni magamnak. Néhány fordítás is esedékes; szeretném megcsinálni az egész Villont. Németh Antal, akinek kinevezése természetesen óriási meglepetést keltett, szintén felkért egy nehezebb dráma lefordítására. Ezek miatt június végéig most már igazán nem lett volna számomra szabad az a két-három délután sem, amely egy felolvasás megszerkesztésére nekem minimálisan szükséges. Hogy német legyen a szöveg, azt én is elintézttem volna valahogy, téged legfeljebb végső átsimításra kértelek volna.

Újságokból bizonyára láttad, hogy Cs. Szabó László került a rádióhoz Németh László helyére; vasárnap adott részletes programot a Magyarországon. A novella közlését föltétlenül elintéztem, bár én se láttam Lacit két hete. Igen, ő nagyon érzékeny, és sokszor az isten sem tud eligazodni rajta, csak ő. Itt a Pasarét környékén egyszerre elég sok író telepedett meg ezen a tavaszon, Németh is a szomszédságban lakik, átküldtem hozzá a frájljánt, levelem végére majd odaírom a választ az engedély ügyében.

Az új szellemi front tovább vitézkedik, liberáliséknál óriási az összeröffenés. Most a Szépművészeti van soron, Genthon egyik komoly jelöltje Petrovics állásának. Sok mindenről, ha érdekel, majd ha itt lesztek. A Válasz meghalt és feltámadt, új szerkesztője Sárközi György, a májusi is pótló szép dupla szám a napokban esedékes. Sárközi közzöni jelentkezésetet, számít rád, azt hiszem, elsősorban tanulmányokra van szüksége. Majd beszélj vele.

Most pedig isten veled, írj megint, minden nagyon érdekel. Kezét csókolom Mariának. Mikor jöttök Pestre? Jelentkezz azonnal.

Szeretettel üdvözöl igaz barátod

Szabó Lőrinc

Ui. 1. A Bund-nak, ha szükséges, légy kedves tudomására hozni, hogy neked magánlevélben megköszöntem a meghívást, és közöltem, hogy sajnos késő van stb.

2. Bizony jó lett volna, ha „mint külföldi”, cikket küldtél volna a Mg.-nak. Küldj!

3. Éjjel 11 óra; Németh L. válasza megjött: már írt, és engedélyezte a felhasználást, most újra – természetesen – engedélyezi. Az ő levele is elveszhetett. Éljen, mégis jó, igaz fiú!

Petrovics Elek – (1873–1945) művészettörténész. – *Genthon István* – (1903–1969) művészettörténész.

Szabó Lőrinc – Keresztury Dezsőnek

41. II. 6.

Kedves Dezső!

Remélem, Klára megtalál a főpróbán. Itt küldöm a legutóbb megbeszélte három kéziratot: a Zsidóbükk-részletet, a Kohlhaas-részletet és a Goethe-verset Wertherhez. Ezenkívül úgy rémlik, mintha itt maradt volna a „Die Nähe des Geliebten”: küldöm ezt is; ha már megvan, ezt a kéziratot dobd el. Küldök még két új Georgét is; tudom, van már elég, de talán nagyobb lesz a változatosság, ha pl. „A hárfás” és „A bajnok” helyett ezeket vennéd be. A Nietzsche-óda kissé eltér a Pandorabeli szövegtől, a Tájkép (A Siebenter Ring-ből) egészen új; ezeket, ha nem kellenek, küldd vissza.

A Goethéknél, a verseknél, valahol meg kell említeni, hogy Kner-kiadás. A Werther-részletnél, a Grillparzer-Szegény-muzsikusnál, a Droste-Zsidóbükknél és a Kleist-Kohlhaasnál pedig azt, hogy Niels Kampmann-kiadás, Berlin. Én csak a mai-aknál jegyeztem magam be a dolgot, a korábbiaknál nem; pótolod, kérlek, a hiányt. Legjobb volna valahol a könyv végén adni valami bibliográfiát az idézetekből.

Ha nem mégy el a főpróbára, Klára postára adja a levelet.

Egyébként ez az első levelem, melyet most vett kis új írógépemem kopogok.

Minden jót, isten veled.

Ölel

Sz. Lőrinc

A levél a készülő antológia (A NÉMET IRODALOM KINCSESHÁZA) összeállítása alkalmából közli a fentieket.

Szabó Lőrinc – Keresztury Dezsőnek

Bpest, 1956. III. 21.

Kedves Dezső,

köszönöm a lapot s szíves invitálásodat – nem is tudom: hova? Mindenesetre jobb helyre csábítasz – mondván azt is, hogy „nincs nő!”, ami nagy előny! – jobb helyre, mint a Volkman utca. Remélem, még ott vagy Füreden. Kodolányi Jutka írta, hogy az édesapjához naponta betérsz egy pohárka csevegésre. Liptákék aláírására egy Sh.-szonettkötetkével fogok felelni, mihelyt hozzájutok: elfogyott máris az egész! A Drostenovella már a kiadónál van, teljes egyetértésben, s úgy tudom, a Grillparzerrel is megvannak (s meg leszel te is) elégedve. Nincs tavasz! Nincs pénz! Nincs ifjúság! Jaj nekem! Még levélborítékom sincsen, márpedig még ma felelni akartam: körülragasztom a Te leveledet is. Gondolom, Nektek megvan a 49-es szonettkötet, azért most mellőzlek, ne vedd rossz néven. Erősödj csak, és tartsd a lelket abban a Johannesben (neki tán van). Szeretettel üdvözöl öreg cimborád:

Sz. Lőrinc

A Világirodalom Gyöngyszemei sorozatban megjelent Shakespeare-szonettek kiadásáról van szó. – *Kodolányi Jutka* – Kodolányi János lánya.

Móricz Zsigmond – Keresztury Dezsőnek

Kedves Dezsőm, hamarosan adok kéziratot, de kérlek, intézd el, hogy a Lloydot indítsák meg címemre Lányfaluba. Esetleg, mint a Kelet Népe cserepéldányát.

Gyertek ki, Dezső, Virág is vár benneteket, Marikával.

Leányfalu, 1941. VI. 28.

Móricz Zsigmond

Weöres Sándor – Keresztury Dezsőnek

Pécs, 1941. december 12.

Kedves Dezső,

hálásan köszönöm a szép német antológiát. Ami benne van, mind érdekes, jelentékeny, szép – hanem nagyon sajnálom, hogy Platent kihagyta. Mintha egy francia antológiából Chénier vagy Lamartine hiányozna. De az egybegyűjtött hatalmas anyag bőségesen kárpótol a kimaradottakért.

Nagyságos Asszonynak kézsókomat küldöm. Ölel hálás barátod

Weöres Sanyi.

A köszönet A NÉMET IRODALOM KINCSESHÁZA című antológiára vonatkozik.

Zilahy Lajos – Keresztury Dezsőnek

Budapest, 1942. május 7.

Kedves Barátom!

Néhány cikkemben már évekkkel ezelőtt leszögeztem álláspontomat abban a kérdésben, hogy miképpen használjuk a magyar neveket idegen nyelveken.

Összes külföldi kiadóim LAJOS ZILAHY név alatt hozták forgalomba regényeimet, s én magam is ezt tartom az egyetlen helyes útnak. Thomas Mann-ból sem lehet magyarul Mann Tamás.

Hegedüs Lórántot egyszer élesen megtámadtam, mert Angliában angolul megjelent könyvében a Roland von Hegedüs nevet használta. Szerintem a magyar nemesség semmiképpen sem fordítható le von-nal, sőt még a de-vel sem. Ha nemesi származásomat fel akarnám tüntetni idegen nyelven, nevem csak így íródhatna: Lajos Zilahy de Literat. Ez persze nem írónak való névhasználat. Arra kérlek tehát, hogy az elmondottak alapján Lajos Zilahyt írjátok. A Ludwig névhez semmi kapcsolatom nincs, még német fordításaimban sem.

Igaz barátsággal köszönt kész híved:

Zilahy Lajos

Déry Tibor – Keresztury Dezsőnek

1944. június 5.

Drága barátaim,

Illés Endrét kértem meg, hogy regényemet s még néhány egyéb kisebb kéziratomat őrizze meg, s ha nekem már nem tudná visszaadni őket, juttassa el hozzátok.

Háromkötetes regényem életemnek egyetlen érdemes munkája. Hogy megírhatam, nektek köszönhetem; hálatalt szívvel és megindultan nektek ajánlom fel azzal a régi szeretettel, amelyet a hosszú távollét sem apasztott le. Kiadását illetően minden tekintetben, tehát esetleges szövegkorrektúrák, a kiadó s a kiadás időpontjának megválasztása stb. tekintetében teljhatalmat adok nektek. Az Illésnél levő példányon kívül van még egy példányom az Árpád-u. 12. légó-pincében elhelyezett málhában; ezt az utóbbit korrigáltam utoljára, szövegeltérések esetében tehát ez a mérvadó. Kiadását illetően semmilyen más úgynevezett barátomnak nem engedélyezek semmiféle szerepet – beleszólást, bábáskodást, előszót stb.

E munkán kívül van még egy egykötetes berlini tárgyú regényem – közepes munka; könyvben ki nem adott verseim, amelyek tán megérdemlik a kiadást, egy francia tárgyú hosszú novellám, ugyancsak kiadatlan; talán fogház-naplóm számba jöhet. Megjelent, de könyvben ki nem adott novelláim, tanulmányaim stb. – ha jól emlékszem – ugyancsak a légó-ládában vannak. Minden munkám valamennyi jövedelmét felerészben rátok testálom, felerészben Oravec Paulára; ha e levél átadásakor már nem élne, ez is benneteket illet. Paulát feleségemnek tekintem. Kisebbségi adósságaim vannak (listájukat külön elkészítem); ezeket fokozatosan munkáim esetleges jövedelméből fele-fele arányban fizessétek meg. Anyámról külön nem intézkedem; valószínűtlen, hogy túlélné.

Isten áldjon benneteket, barátaim.

Tibor

Nincs időm újraírni ezt a levelet, tehát korrigálok. Regényem utoljára átnézett kézírata nem a légó-pincében, hanem Vajda Endrénél van (hivatal: Athenaeum, cím: Péterffy Sándor u. 47. vagy Kistarcsa, Vajda György címén, Rothermere-u. 18.). A többi kézirat nem Illésnél, hanem Paula egyik bátyjánál, aki ha sor kerül rá, jelentkezni fog.

Háromkötetes regényem – A BEFEJEZETLEN MONDAT. – *Egykötetes berlini tárgyú regényem* – SZEMTŐL SZEMBE. – *Francia tárgyú hosszú novellám* – A TENGERPARTI GYÁR. – *Oravecz Paula* – (1903–1990) író, Déry Tibor felesége. – *Vajda Endre* – (1914–1987) író, műfordító, kritikus, az Athenaeum lektora.

Déry Tibor – Keresztury Dezsőnek

Bpest, 1945. XI. 12.

Kedves Dezső,

a következő ügyben kérem segítségedet: irtam egy darabot, melyet a Nemzeti augusztusban elfogadott azzal, hogy legkésőbb dec. 10-ig színre hozza. Major Tamás most mégsem meri előadni, politikus tanácsadói lebeszéltek a munka zsidó vonatkozásai miatt. Énnekem épp ellenkezőleg az a véleményem, hogy inkább ma, mint holnap, ha egyáltalán van tisztességes értelmiség ebben az országban, az csak azért menthető fel, mert nem tudta, hogy mi történik, s csak úgy győzhető meg, ha elmondják neki – darabom ezt a célt szolgálja, s egyforma kemény a kereszténységgel és a zsidósággal szemben. Major – aki a darabot mindenképp elő akarja adni – tanácsadói sugallatára épp csak ettől a keménységtől fél, s nem vonja kétségbe, sőt! a darab többé-kevésbé problematikusan írói értékét; szerinte az egyetlen előadásra érdemes magyar darab, amely a kezébe került.

Abban állapotunk meg, hogy Major elküldi neked holnap a darabot, s téged kérünk fel döntőbírárnak, akinek véleményét kötelezően elfogadjuk. Ha igaz, hogy kultuszminiszter leszel, annál jobb, hisz akkor ex offio is rád tartozik.

Előre is hálás köszönettel ölel

Déry Tibor

Ui. Nagyon fontos volna nekem, ha *nagyon* gyorsan el tudnád olvasni. Megteszed?

Cím most: Lukácsfürdő (59. szoba)

Írtam egy darabot – A TANÚ-L.

Hevesi András – Keresztury Dezsőnek

Kedves Marika és Dezső, a fülemhez került, hogy a pesti lapokban meghaltam. Talán már tudjátok, de én is megírom, hogy jól vagyok, élek, sohasem voltam még ilyen jó karban! Sok testi ügyességgel nem dicsekedhetem, de szívósságom és jó morálom engem magamat is meglep. Kérlek, írjatok minél részletesebben, hogy vagytok, mi újság

otthon, és mit szóltak a halálomhoz. Regényen is dolgozom, talán a tavasszal készen lesz, ha addig meg nem valósul a korai újsághír.

Sok kézcsók, ölelés

Bandi

A levelezőlap keltezetlen, a postabélyegző olvashatatlan; minden bizonnyal 1940-ben íródott. – *Hevesi András* – (1902–1940) író, kritikus, műfordító; 1939-ben Párizsba emigrált, 1940 augusztusában a francia hadsereg önkénteseként hősi halált halt.

Radnóti Miklós – Keresztury Dezsőnek

1943. május 12.

Kedves Barátom,

néhány napja leszereltem, itthon vagyok, s dolgozom. Ehhez az általam már nem is remélt csodához, ennek megvalósulásához aláírásoddal Te is hozzájárultál. Hálás szívvel köszönöm a személyes találkozásig is kedvességedet, és szeretettel, barátsággal köszöntlek, Marikának hódolatteljes kézcsókomat, hívetek

Radnóti Miklós

Aláírásoddal... – magyar írók, tudósok, politikusok a honvédelmi miniszterhez intézett levelükben kérték néhány zsidó író és művész – köztük Radnóti Miklós – mentesítését a munkaszolgálat alól.

Kodály Zoltán – Keresztury Dezsőnek

Kedves barátom!

Csördíts már közéje ennek a győri zeneiskolaügynek. A bürokrácia ellopott egy esztendő a győri zenetanulóktól: augusztusban volt már tárgyalás alatt, szeptemberre meg lehetett volna kezdeni a tanévet.

Kiss Lajos kitűnő ember, az egész újvidéki, összehangolt gárda áttelepítése Győrbe szerencsés gondolat. Nyélbe kellene ütni 24 óra alatt.

Igaz, mint mindenütt, ott is van egy intrikus, tehetségtelen stréber, aki nem kevesebbet akart, mint pártfogó volt igazgatóját kitűrni, s a helyére ülni, minden arravalóság sőt formális képesítés híján*/ – de hát az ilyeneket ki kell iktatni sőt akolbólítani.

*/ Nem lehet az egyházkarnagyi oklevelet a sokkal több és alaposabb tanulmányt jelentő tanári oklevél vagy zeneszerzési végbizonyítvánnyal egyenrangúnak venni.

Szíves köszöntéssel

Kodály Z

Keltezetlen; Keresztury Dezső 1945 novemberétől 1947 márciusáig volt miniszter. – *Győri zeneiskolaügy* – a Győri Ének- és Zeneegylet (GYÉZE) államosítása után jött létre az Állami Konzervatórium, amelynek Kiss Lajos lett az igazgatója. – *Kiss Lajos* – (1900–1982) Újvidékről áttelepült népzene kutató.

Kodály Zoltán – Keresztury Dezsőnek

Pécs, november 19.

Kedves Barátom!

Naponta 2 levél sok, de remélem, nem mindennap megy így tovább. Mayer Ferencz, a székesegyházi énekiskola igazgatója is felutazik, s szívesen hozzájárulnék, hogy ügyében gyors intézkedés történjék. Beadványa már régebben ott van, s én innen küldtem a Műv. Tanácsnak egy fogalmazványt, alapul a T. véleményéhez. Azt csak a miniszter kérdésére adja le, ez kissé meglassítja a dolgot.

Lehet, hogy magad is hallottad ezt a kart, mikor 3 éve Pesten járt.

Én csak annyit mondhatok, hogy ezt az intézményt minden erővel fenn kell tartani, mert egyetlen a maga nemében, és kulturális szempontból (egészen függetlenül a valástól) komoly tényező.

Nemcsak fenntartani, hanem más helyeken hasonlók szervezésére kellene ösztönzést adni. Leginkább azzal, hogy alkalmas városokba való utazásukat – majd ha lehet – államilag kellene megszervezni.

A lehetőség szerint jóindulatú intézkedésedet kérve üdvözöl mai nap másodszer

Kodály Zoltán

A Művészeti Tanács 1945-től 1949-ig működött, 1946-tól Kodály Zoltán volt az elnöke.

Kodály Zoltán – Keresztury Dezsőnek

Pécs, november 20.

Kedves Barátom!

Úgy látszik, mindennapos vendéged leszek. (Így jár egy miniszter.) Ma meg a zeneakadémiáról kapok S.O.S. jelet.

Van ott egy intrikus kör: Gaál Endre, Major, Kókai (tehát nem a legnagyobbak), akik még most is minden követ megmozdítanak Zath. ellen, miután az igazolásnál rajtavesztettek. Rektorátusról álmodoznak, mert olvasták az Írásban, hogy úgy az utolsókból is elsők lehetnek.

Ma minden ugrándozás és nyugtalanító változás árt az intézetnek. Belső pedagógiai reformok meg, amire égető szükség volna, nemigen érdeklők ezeket az urakat. (Sajnos Waldbauer is beállt a pakliba, mert hát Z. is hegedül és fiatalabb.)

Csak jelezni akarom: akármi szellő fúj, onnan felől, Cave canem! Majort (rég indítványozta a Műv. Tanács) a Múzeum zeneműtárához kell tenni – tanárnak alkalmatlan cédularágó adatvadász, előadni, lelkesíteni, sőt fegyelmet tartani sem tud. Gaállal előbb-utóbb kell valamit csinálni: saját intézetét mégsem kritizálhatja újságban. Kókai beteges hatalmi törekvései elé pedig, ha nem akad egy jó vidéki zeneiskola, pl. Miskolcz, ahol kiélhetné azokat – gerendát kell fektetni.

Bocsáss meg, hogy ezekkel zavarlak, mert hát nagyobb ügyek várnak elintézésre (NB ezzel is le lehet őket inteni), csak előzetes figyelmeztetésül írom, ha netán meghorhánának. Különben ott a Tanács! az majd elintézi. Üdv!

Kodály Z

Gaál Endre – (1903–?) zongoraművész, a budapesti Zeneművészeti Főiskola tanára, a *Magyar Nemzet* zenei rovatának vezetője. 1956-ban Dániába emigrált, 1967-ben Kanadába költözött, itt zeneoktatóként dolgozott. – *Major Ervin* – (1901–1967) zenetörténész, zeneszerző, 1935-től a Zeneművészeti Főiskola tanára. – *Kókai Rezső* – (1906–1962) zeneszerző, zenetudós, 1929-től haláláig a Zeneművészeti Főiskola tanára. – *Zathureczky Ede* – (1903–1959) hegedűművész, 1929-től a Zeneművészeti Főiskola tanára. 1957-ben az Egyesült Államokba emigrált, haláláig a bloomingtoni egyetem hegedűtanára volt. – *Waldbauer Imre* – (1892–1953) hegedűművész, a Zeneművészeti Főiskola tanára, a Waldbauer–Kerpely-vonósnégyes megszervezője. 1946-ban az Egyesült Államokba költözött, ott hangversenyezett és tanított.

Nemes Nagy Ágnes – Keresztury Dezsőnek

1958. május 22.

Kedves Dezső!

Őszinte fájdalommal küldöm vissza az Elégiát. Nagyon szerettem volna – ha egy mód van rá – megtartani. Kerestem is Magát égen-földön, telefonon, hogy rábeszéljem erre, de nem leltem. S mint írja: megjegyzések vannak rajta – hát mit van mit tenni, visszaküldöm.

Persze újra és újra megrendített, azt hiszem, kivételesen jó fordítás. Bevallom, nyelvilag külön élményt jelentett, a magam homályos értelmezéseit megvilágította a magyar szöveg. Attól félek: duinói elégiát fordítani csak olyan nyelvtudással, értéssel érdemes, amire Maga képes. Hiába, minden hangsúly számít. Szorongva gondolok rá, mit csinálok, ha effélére kerül a sor.

Tulajdonképpen nincsenek is megjegyzéseim. Nagyon is egyetértek abban, hogy helyenként – rilkei mód – kilép a jambusból, szaporít, átvált szabadabb ütemre; a tiszta jambus meglakkozna a szöveget. Csak örülni tudok a „frei von Tod” = „haláltalan” megfelelőjének, vagy a „riß es uns herum” = „magával tépne” fordításának. A „zwitterig”-gel küzdöttem én is, egy másik Rilkében. Végül azt hiszem, valami „korcs”-csal kezdődő jelzőben állapotodtam meg. Azt nem tudni, hogy a „cikázik”-ot szándékosan írja-e egy helyt két k-val. Ezek a dunántúli geminációk (ha igaz!) nyugtalanítják az én partiumi fülemet. Ez egyébként a világirodalom egyik legszebb hasonlatában van (azt hiszem, ebben egyetért velem), a madár röptéről „mint mikor hasadás fut át egy csészén”. S milyen remekül „üt” magyarul!

Nagyon köszönöm Magának, hogy eljuttatta a kéziratot; megrágtam és okultam. S bocsássa meg, hogy belekotyogok – ha ilyen kis mértékben is – egy ekkora teljesítménybe.

Hála és kalaplengetés! – Köszönettel és szeretettel üdvözlí

Nemes Nagy Ágnes

A levél a készülő A NÉMET LÍRA KINCSESHÁZA (Bp., 1959) előmunkálataival kapcsolatos. – Keresztury Dezső Rilke NYOLCADIK DUINÓI ELÉGIÁ-ját fordította le, kéziratát megtekintésre küldte el Nemes Nagy Ágnesnek.